

O najstarijoj inkunabuli u Hrvatskoj

Stipe Nosić

Uz stotinjak inkunabula koje posjeduje samostan sv. Frane u Zadru, u popisima još od 1916. bila je i najstarija tiskana knjiga koja se nalazi u Hrvatskoj, inkunabula Johanna Fust (1400-1466) i Petera Schöffer (1425-1503), Biblija (Vulgata¹) iz 1462. Riječ je o fragmentu knjige, po jednima dva lista a po drugima četiri lista, ali iznimno vrijedne po tome što se radi o najstarijem fragmentu u našoj domovini sačuvanog primjerka Biblije, i ujedno najstarijem tisku jedne knjige koja postoji u Hrvatskoj. Knjiga je još 1952. bila izložena u samostanskoj riznici. U posljednje vrijeme, zasigurno zato što se radilo o fragmentu, inkunabuli se bio zameo trag. U stvari nije bila zabačena, ali o njezinu smještaju nije bilo dostupnog zapisa. Stavljena je na tako dobro mjesto da bi je mogao pronaći onaj tko ju je tamo stavio, ili pak vrhunski znalac koji je bio upućen u njezin opis i sadržaj. Bila je u mapi s različitim malim ulomcima starih rukopisa i knjiga. U istu mapi stavljen je i jedan komad pergamene s notama (neume) iz 10. stoljeća.² Autor ovih redaka u novi je arhivski prostor prenosio i preslagao pergamene s bulama, kojih je u arhivu oko 300. Fragment inkunabule i fragment s rijetkim notama zasigurno je u tom fasciklu vidio. Nisu mu naravno tada ništa značili. Tek kad se počeo zanimati za nestalu inkunabulu, saznao kako je riječ o najstarijoj koja je u Hrvatskoj sačuvana, i kad je vidio fotografiju jedne njezine stranice koja je objavljena još 1952., palo mu je na pamet da opet, u siječnju 2026., pogleda mapu s fragmentima. Na jednom fragmentu odmah je prepoznao objavljenu stranicu inkunabule, a kad je na listu vidio blijedu signaturu „I – 8“ znao je da je riječ o odlomku vrijedne knjige koja se vodila kao nestala.

Inkunabulu je u samostanskoj knjižnici evidentirao još 1916. Ernst Philip Goldschmidt (1887. – 1954.) bečki antikvar, znanstvenik i bibliofil, poznat po izvanrednom poznavanju srednjovjekovnih rukopisa, inkunabula i ranih tiskanih knjiga. On je u svom izvještaju po knjižnicama u Dalmaciji: *Inkunabel-Reisen in Oesterreich /u Zentralblatt für Bibliothekswesen. Berlin XXXIII str. 281-288/*, samo u samostanu sv. Frane zabilježio 93 inkunabule u 67 svezaka. Među njima je i inkunabula s dva lista otisnuta na pergameni, Biblija iz 1462., za koju piše da ju je on pronašao kao uveze, prepoznao i odvojio, te da se čuva u arhivu. Napisao je kako je riječ o jednom listu iz knjige Amosa i jednom listu iz Markova Evanđelja.³

U II. svjetskom ratu, knjižnica samostana sv. Frane bila je u veljači 1944. pogođena granatom, pa su tom prilikom mnoge knjige oštećene i uništene. Ipak vrijednije stvari su bile prije rata sklonjene i nakon rata vraćene u samostan.⁴ Neke od vrijednijih stvari kasnije su bile stavljene u riznicu. U njoj su 1952. bili i fragmenti Schöfferove Biblije i spomenuti

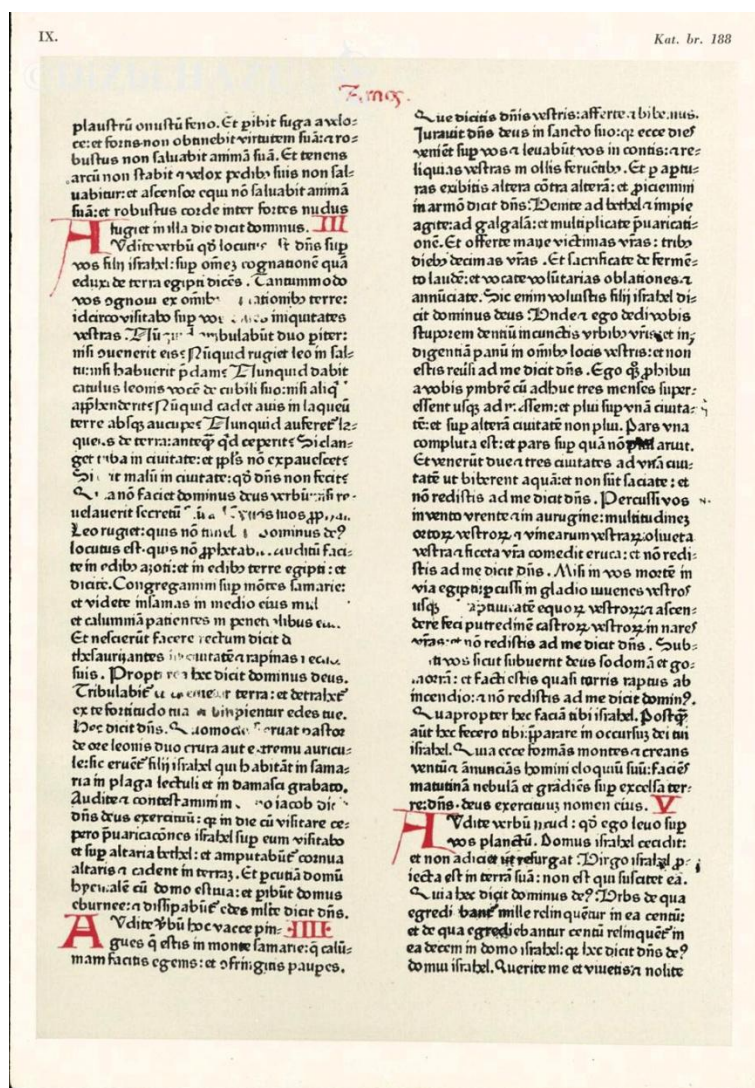
¹ Vulgata (prema lat. *Vulgatus*, što znači: običan, uobičajen, općenito poznat), naziv za prijevod Biblije, kojeg je na traženje pape Damaza pri koncu 4. i početkom 5. stoljeća sa hebrejskog i aramejskog jezika, te grčkog jezika preveo i priredio sv. Jeronim. Kasnije je ta redakcija prihvaćena kao temelj kanonskih knjiga Svetog pisma.

² Fragment je 1953. bio izložen u riznici, što govori o njegovoj vrijednosti.

³ Za tu inkunabulu doslovno je zapisao: „Zwei Blätter aus Pergament gedruckt der Schöfferschen Bibel 1462. (H *3050) (Zara, Franziskaner) Von mir als Einbände aufgefunden, agnosziert und losgelöst; werden jetzt im Archiv aufbewahrt. (1 Bl. aus Amos, 1 Bl. aus Marcus.)“ Usp. str. 358.

⁴ Fra Hugolin Didon je 1952. zabilježio: „Sve umjetnine, crkveno posuđe, inkunabule, koral, sve dragocjene stvari bile su pohranjene u vili nadbiskupa Munzanija u Arbanasima, a dosta toga i kod jedne obitelji u Bokanjcu.“ Usp. njegovu kroniku rukopisom, koju je prepisao fra Stanko Josip Škunca, str. 26.

fragment sa starim notnim tekstom. Inkunabulu je tu evidentirao Josip Badalić, koji je u knjizi Inkunabule u Narodnoj Republici Hrvatskoj. Zagreb, 1952., za nju, pod br. 188, pisao: „Biblia [lat.]. Moguntiae, Johannes Fust et Petrus Schöffer de Gernsheym, in vigilia Assumptionis Virginis Mariae [14 VIII] 1462. 2°, got. H *3050. GW 4204. BMC I, 22. Zadar F. [4 II u vitrini samostanskoga Muzeja].“⁵ U knjizi je donio i fotografiju jedne stranice te knjige u boji.⁶ Fotografiju je zasigurno morao uzeti iz nekog drugog primjerka (nekog iz inozemstva?), jer su na toj fotografiji od tri inicijala sva tri u crvenoj boji (jedan A i dva H) dok je na stranici inkunabule sv. Frane samo jedan inicijal u crvenoj boji (A). Za tu knjigu, (tiskanu na vigiliju svetkovine Velike Gospe 1462.), on još u istoj knjizi kaže: „Fragmenat najstarijega kod nas sačuvanog primjerka Biblije čuva se u knjižnici zadarskih franjevaca: to su četiri lista Biblije (na pergameni) iz tiskarske radionice Johanna Fusta i Petra Schöffera (1457-1466) iz Gutenbergova Mainza, i to iz god. 1462. (iz Amosa i Marka). U te listove, koji su ujedno najstariji sačuvani spomenik štamparstva u našoj zemlji, bila je nekoć, kako me o tom upućuju u samostanu, uvezana neka knjiga iz XVI. stoljeća.“

Stranica iz Amosa objavljena u knjizi Josipa Badalića

⁵ Usp. Badalićevu knjigu, str. 67.

⁶ Isto, tabela IX.

Badalić je očito tada ovu inkunabulu u muzeju vidio. Točno je napisao da je riječ o četiri lista.⁷ Govori, međutim, o jednoj knjizi, pa se čini da je u riznici tada bio izložen samo jedan fragment. Goldschmidt je pisao o dva lista, ali on koji je pergamene skinuo s knjiga očito je mislio na velike listove pergamene, jer se svaki fragment sastoji od jednog velikog komada pergamene. Na svaki od komada s jedne strane, u četiri stupca - dvije stranice, otisnut je tekst, a isto tako s druge strane. U svaki od ta dva komada bila je ovita po jedna knjiga. Ponovni pronalazak inkunabule potvrđuje da se zaista radi o dva fragmenta od ukupno četiri lista ili osam stranica Schöffrove Biblije.

Treba i reći da je riječ o knjizi koja je tiskana oko sedam godina nakon što je Johannes Gutenberg (1396. - 1486.) završio prvo izdanje Biblije. K tome, knjiga je otisnuta u toj istoj glasovitoj Gutenbergovoj tiskari. Tekstovi su otisnuti na pergameni u dva stupca s po 48 redaka. Odabrana početna slova na početku poglavlja naknadno su obojena crvenom, odnosno crnom bojom, a sami rimski brojevi poglavlja upisani su također nakon tiska crvenom bojom.

Da je barem jedan fragment ove inkunabule 1953. bio izložen u samostanskoj riznici zabilježeno je i u jednom radu napravljenom pisačim strojem, s naslovom: „Crtice iz prošlosti crkve i samostana sv. Frane u Zadru“.⁸

Nakon Badalića popis inkunabula u samostanu sv. Frane 1981. i 1983. radio je Šime Jurić, i objavio ga u svojoj knjizi.⁹ U tom popisu, pod signaturom „Ink. I-8, nr. 1“, on ovu inkunabulu navodi kao: „Biblia [lat.]. Moguntiae, Johannes Fust et Petrus Schöffer, 14. VIII. 1462. 2°, got. Pergamena.“ Bilježi i sve one koji nju spominju u popisu: „HC 3050 BMC I 22, GW 4204, Ind. gen. 1632 /ne navodi ovaj fragment/, V, Goff B 520 Stillwell B 463, Bad.188.“ Dodaje i opis: „Četiri lista skinuta s omota neke knjige. B. Ph. Goldschmidt str. 358 (Bulić str. 154) Sign. Ink. 1-8, nr. 1“¹⁰ U istoj knjizi Jurić navodi tu inkunabulu po datumu izdavanja kao najstariju po godinama izdanja čuvanoj u Hrvatskoj.¹¹

Šime Jurić i Vatroslav Frkin u radu Katalozi inkunabula crkvenih ustanova u Hrvatskoj: IV. Zbirka inkunabula u knjižnicama franjevačke Provincije sv. Jeronima: prvi dio 1990., stavljaju ovu inkunabulu pod br. 19: „BIBLIA. Biblia (Latine). Moguntiae, Johannes Fust et Petrus Schöffer, 14. VIII 1462. 2° Got. Pergamena. HC 3050. BMC I 22, GW 4204, Ind. gen. 1632 (ne navodi ovaj fragment), V, Goff B 520 Stillwell B 463, Bad. 188. Četiri lista skinuta s omota neke knjige. B. Ph. Goldschmidt str. 358 (Bulić str. 154) Sign. Ink. 1-8, nr. 1.“¹² Jurić i Frkin također govore o „četiri lista“ inkunabule, ali je opis u jedini „skinuta s omota neke knjige“ baca sumnju da je nisu vidjeli, budući da je riječ o dva fragmenta i da je svaki od njih poslužio kao omot jednoj knjizi. Ipak, ne spominju nikakvu sumnju da ova inkunabula nije u knjižnici. Frkin, u siječnju 2026. u visokoj dobi, usmeno je svjedočio da ovu inkunabulu fizički nije vidio, ali ne zna da li ju je vidio Jurić. U svakom slučaju, poslije ovih zapisa fragmenti najstarije tiskane Biblije koja se nalazi u Hrvatskoj nisu bili dostupni, barem se ne zna da li ih je i kada netko kao takve prepoznao.

⁷ Usp. isto, str. 8

⁸ Taj rad iz 1953. na 17 stranice formata A5, na kojem ne piše ime autora, zasigurno je napravio akademski slikar fra Vinko Fugošić, koji je u to vrijeme živio u samostanu sv. Frane.

⁹ Šime Jurić. Inkunabule u zadarskim knjižnicama. Zadar-Zagreb, 1985.

¹⁰ Isto, str. 16.

¹¹ Isto str. 79.

¹² Članak je objavljen u časopisu Croatica Christiana periodica 14 (1990), 26 ; str. 121-204. Usp. str. 128.

Zadarski konzervatori radeći popis umjetnina zadarskog samostana sv. Frane stavili su 2010. ovu knjigu u popis kao: „Inkunabula Sign. Ink. I-8 nr. 1, Biblija (latine) Moguntiae, Johannes Fust et Petrus Schöffer, 1462.“, ali s napomenom „nr. 1 – nedostaje – navodno na izložbi“. Mogli su napisati da je nema, jer u knjižnici na mjestu među inkunabulama, gdje bi ona trebala biti, nalazi se papir sa njezinom signaturom na kojem piše da nedostaje. Inventarna stara kartica s opisom ovog fragmenta od „četiri lista“ sa signaturom „I – 8“, također ima strojno pisanu napomenu: „na izložbi“. Uz ovu napomenu na kartici nije stavljen nikakav datum, niti oznaka o kojoj se izložbi radi. K tome, nitko od redovnika koji su u posljednjih dvadesetak godina živjeli u samostanu sv. Frane nisu znali što to znači, i koja bi to izložba mogla biti. Čini se da je opaska još iz onog doba dok je inkunabula bila u riznici, jer je riječ o zapisu koji datira još iz vremena pravljenja inventarne kartice.¹³ Ako se ta napomena odnosila na izložbu u riznici, vrlo je izgledno da je sklonjena poslije velike krađe umjetnina 1974. iz riznice, iz koje nije otuđena jer lopove nije privlačio njezin izgled, a vrijednost joj nisu znali. U svakom slučaju, stavljena je na posebno mjesto upravo zbog vrijednosti koju ima, i to u mapu među druge fragmente rukopisa i tiskanih stranica, što je kasnije zaboravljeno.

Ernst Goldschmidt zapisao je da zadarska inkunabula ima jedan list iz knjige Amosa a drugi iz Matejeva Evanđelja. Radi preciznosti treba reći, kako usporedba zadarskog originala i elektroničkog izdanja latinskog teksta Vulgate izdanja knjige Johanna Fust i Petera Schöffer, u Mainzu 1462.¹⁴, otkriva da originalni ulomak od dva lista i četiri stranice, koji je označen kao list 1, zaista odgovara latinskom tekstu Vulgate iz Amosa, i to poglavlja 2,14 – 7,1. Druge dvije stranice istog ulomka, koje su označene kao list 2, sadrže tekst iz knjige proroka Zaharije poglavlja 9,17 – 14,11.¹⁵ Drugi fragment s oznakom „I 3“ (list 3), od dva lista i četiri stranice, sadrži tekst Vulgate iz Markova Evanđelja poglavlje 3,23 – 7,33. Oba fragmenta imaju na sebi zapisanu signaturu inkunabule „I – 8“, a i jedan i drugi bili su u funkciji omota neke knjige.

Da su fragmenti ovog izdanja korišteni za omote knjiga, nije samo slučaj u Zadru. Takvih primjera s listovima ove Biblije bilo je još po svijetu, što je znak da je pergamena bila pogodna za ovitke. U ovom trenutku zadarski fragmenti još su uvijek formirani kao omoti, kao i onda kad ih je Goldschmidt 1916. skinuo s knjiga.¹⁶ Na njima su i signature: 6722 - S IX. (listovi 1 i 2), i 6724 – S IX (listovi 3 i 4), koje se odnose na knjige koje su u njih bile umotane, pa bi takav izgled inkunabula trebala i sačuvati, kako bi i on govorio o djeliću sudbine koju je prošla. A da je riječ o vrijednim fragmentima za hrvatsku kulturnu baštinu govori činjenica da je to zaista najstariji tiskani tekst koji se nalazi u Republici Hrvatskoj.

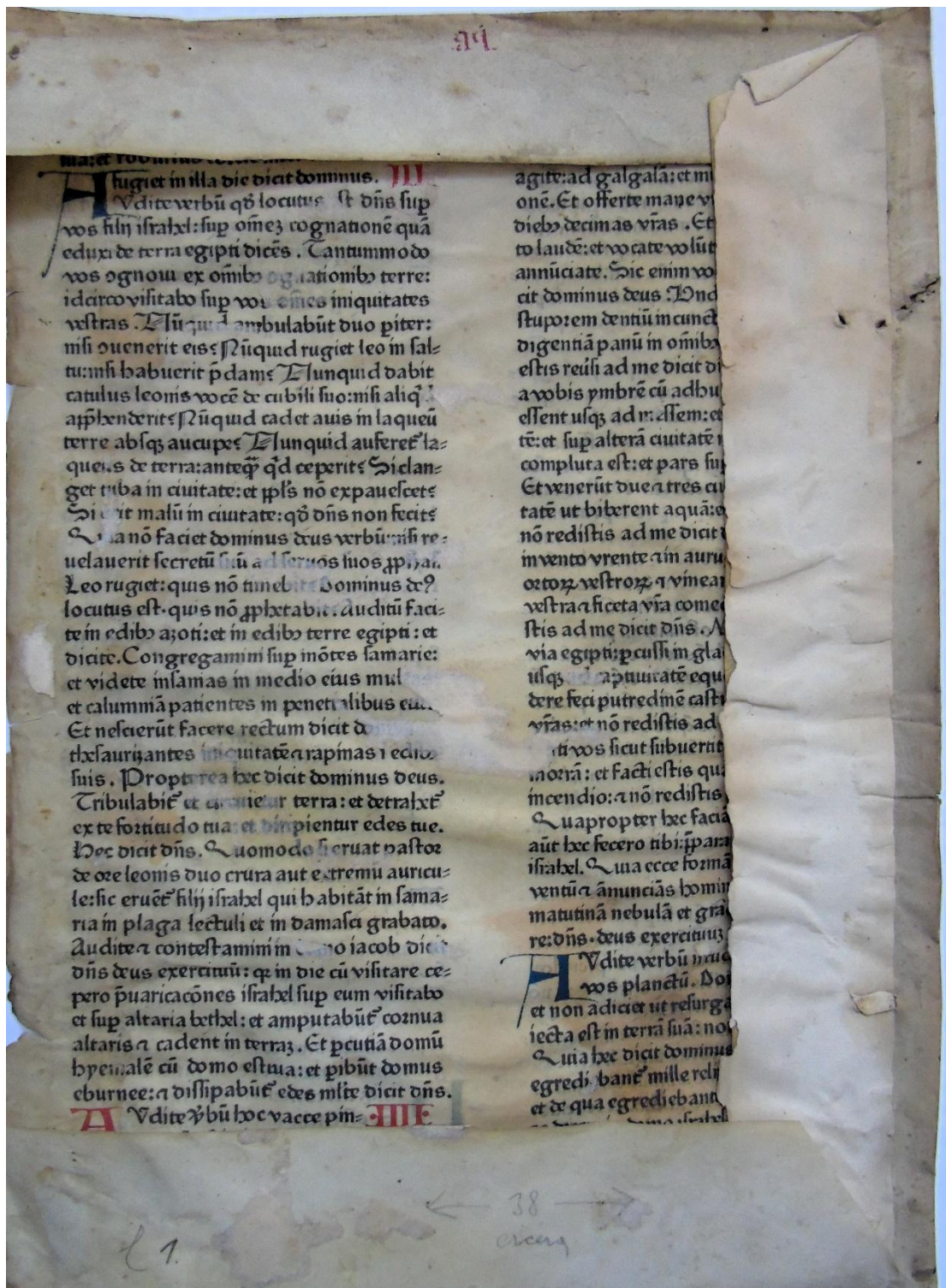
U Njemačkoj, u državi u kojoj je ova Biblija nastala i gdje ima više njezinih primjeraka, u muzeju Biblije (Bibelmuseum) u Münsteru izložen je i jedan originalni list ove Biblije. Govori to i o vrijednosti četiri zadarska lista te inkunabule, što znači da bi barem jedan od ova dva fragmenta Biblije, na primjeren način trebalo opet izložiti u muzeju.

¹³ Fra Benko Tulić bio je osamdesetih godina bibliotekar knjižnice, koji je pravio inventar i iz njegovog vremena mogla bi biti ova napomena da je inkunabula na izložbi, što bi značilo da je još i tada bila u muzeju.

¹⁴ Biblia Sacra juxta Vulgatam Clementinam. Elektroničko izdanje, 2006.

¹⁵ Goldschmidtova nepreciznost, što se tiče sadržaja, vjerojatno dolazi odatle što na ovom fragmentu nije provjeravao čitav tekst.

¹⁶ Takvi su barem 110 godina.

Stranica iz proroka Amosa koja odgovara objavljenoj od Josipa Badalića

Poznato je kako je Johannes Gutenberg u njemačkom gradu Mainzu tiskao prvu knjigu, i to Bibliju na latinskom jeziku. Ta biblija imala je oko 1300 stranica u dva sveska, a tiskana je u rasporedu s 42 retka, pa se zato i naziva „B-42“. Iako je malo dokumenata koji pokrivaju to područje, nagađa se kako je takvih knjiga tiskano oko 120, od čega ih je oko 30 bilo na pergameni, a ostale na papiru. Do danas ih je ostalo sačuvano 49.

Gutenberg je za tiskanje Biblije posudio pozamašnu svotu novca od bankara Johannesesa Fusta kojemu je ostao dužan, pa mu je zbog toga što nije mogao vratiti dug, sudskom odlukom morao ustupiti tiskaru. I Gutenbergov najbolji učenik i suradnik Schöffer svjedočio je na sudu za Fusta i ostao raditi s njim u tiskari. Gutenberg je kasnije osnovao drugu tiskaru i radio u njoj.

Kod „zadarske Biblije“ riječ je o četvrtoj tiskanoj Gutenbergovoj Bibliji na latinskom jeziku otisnutoj na pergameni u dva stupca s po 48 redaka, pa se prema broju redaka naziva „B-48“ Biblija Fusta i Schöffera. Tisak ove knjige završen je posve 14. kolovoza 1462., što je prvi put da je zabilježen datum završetka rada na jednom tiskanom djelu. U svijetu se danas ove Biblije čuva još više ili manje kompletnih oko 60 primjeraka, a poznato je i oko 40 pojedinačnih listova, u koje spadaju i ovi zadarski fragmenti. Navodno je oko 50 tih Biblija tiskano na pergameni.

A da je na jednom fragmentu, koji je u stvari veliki komad pergamene, otisnut tekst iz knjige proroka Amosa obostrano, i na istom fragmentu tekst proroka Zaharije također s jedne i s druge strane lista govori nešto i o tehnici tiskanja. To znači da je u prešu išao veliki list pergamene, na kojeg su najprije s jedne strane tiskani tekstovi na dvije stranice i to na svakoj od njih po dva stupca. Kasnije je u prešu stavljan isti okrenuti list i postupak je ponovljen kako bi tekst bio otisnut i na drugoj strani. Govori to o tome kako je svaka riječ, svako slovo Biblije unaprijed u planu tiskanja moralo dobiti svoje mjesto. Gutenberg je, naime, izumio takvu vrstu tiska za koju je koristio pojedina slova izrađena od olova ili kositra. Slova su se koristila više puta, a slagana su u retke i stranice. Tekst je slagan zrcalno (naopako s desna na lijevo). Stranica s tekстом bi se učvrstila u metalni okvir. Slijedilo je nanošenje guste, uljne tiskarske boje na slova uz pomoć jastučića punjenih vunom. U prešu iznad složenih i obojenih slova stavlja se papir ili pergamena. Slijedilo je ravnomjerni pritisak na slova. Nakon toga papir se skidao i ostavljao da se otisak osuši. Prije rastavljanja slova moglo se otisnuti na stotine istih stranica. U našem primjeru, kod jednog fragmenta, na istoj ploči bio je tekst Amosa na jednoj stranici, a tekst Zaharije na drugoj. Kod tiskanja na drugu stranu pergamene, sve je moralo biti složeno tako kako bi se kod uvezivanja knjige tekstovi našli na pravom mjestu.

Reprint izdanje Gutenbergove Biblije (one posebno svečane, koja se čuva u Berlinu) napravljen je u Mainzu 1992. Jedan primjerak tog izdanja poklonio je tadašnji nadbiskup Mainza kardinal Karl Lehmann zadarskom nadbiskupu Marijanu Oblaku, koji je skupljao Biblije. Neka i meni u ovoj prilici bude dopušteno reći da sam kardinala Lehmana slušao dok je bio profesor u Freiburgu im Br. A prije 45 godina bio sam u Mainzu, u Gutenbergovoj tiskari. Mogao sam tada tu kupiti suvenir s otisnutom izabranom riječi na jednom od Gutenbergovih strojeva. Nisam tada ni sanjao da ću u rukama držati pergamentu s biblijskim tekstom koja je u toj tiskari otisnuta 520 godine prije toga.

Hrvatski popisi, ali i online popis British Library, navodili su da je Schöfferoва inkunabula u samostanu sv. Frane u Zadru, ali u samostanu nitko nije znao gdje je, i dugo nije bila dostupna. Srećom ona je opet na svom mjestu, među drugim inkunabulama. Njezin ponovni pronalazak pobudio je iznimno veliku medijsku pozornost, što je znak da je prepoznata njezina zaista velika kulturna vrijednost za Republiku Hrvatsku.

et sequebantur eum discipuli sui. Et scō
sabbato cepit in synagoga docere: et multi
audientes. ammirabāt in doctrina eius dice-
tes. Unde huic hec omnia? Et que ē sapia
que data ē illi: et virtutes tales quod manus
eius efficiūt? Nōne hic est faber filius ma-
rie: frater iacobi et ioseph et iude et simōse
Nōne et sorores eius hic nobiscū sunt? Et
scandalizabāt in illo. Et dicebat illis ihs:
quod nō ē ppter a sine honore nisi in patria sua
et in domo sua et in agnatiōe sua. Et nō po-
terat ibi virtutes vllā facere nisi paucos in-
firmos inpositis manibz curauit: et miraba-
tur ppter incredulitatem eorū: et circubat
castella in circuitu docēs. Et vocauit duo-
decim: et cepit eos mittere binos: et dabat
illis potestatem spirituum immundorū. Et pce-
pit eis ne quid tollerent in via nisi virgas
tantū: nō pecuniam nō panē neqz in iona es s;
calciarios sandalijs: et ne induerēt duabz
tunicis. Et dicebat eis. Quocūqz introierint
in domū illuc manete donec exeatis inde: et
quicūqz nō receperint vos nec audierint
exentes inde excutite puluerē de pedibz
vris in testimoniu illis. Et exētes p̄dica-
bant vt penitētiā agerēt: et demonia mul-
ta eiciebāt: et vngēbāt oleo multos egros
et sanabant. Et audiuit rex herodes: mani-
festum enim factū est nomē eius: et dicebat
Quia iohannes baptista resurrexit a mor-
tuis: et ppter ea virtutes operāt in illo. Alij
autē dicebāt quod elias ē: alij vērō dicebāt quod
p̄pheta est quasi vnus ex p̄phetis. Quo au-
dito herodes ait. Quē ego decollau iohā-
nem hic a mortuis resurrexit. Ipse enim he-
rodes misit ac tenuit iohannē et vinxit eū
in carcere ppter herodiadē vxorē philippi
fratris sui: quod duxerat eā. Dicebat enim io-
hānes herodi. Nō licet tibi habere vxorē
fratris tui. Herodias autē invidiabat illi:
et volebat occidere eū nec poterat. Hero-
des autē metuebat iohannē sciēs eum virū
iustum et sanctum et custodiebat eū: et audi-
to eo multa faciebat: et libetē eū audiebat.
Et cum dies oportunus accidisset: herodes

herodiadis et saltassi et placuisset herodi si-
mulqz recubētibz: rex ait p̄p̄elle. p̄terea nō
quod vis: et dabo tibi. Et mirauit illi. quod quicquid
petieris dabo tibi: licet dimidiū regni mei.
Que cum exisset: dixit matri sue. Quid petās
At illa dixit. Caput iohānis baptiste. Cū
introisset statim cū festinaciōe ad regē: peti-
uit dicēs. Volo: vt p̄tinus des michi in di-
sco caput iohānis baptiste. Et tristatus
est rex. Propter iusiurandū et ppter simul
discubētes noluit eā contristare: s; misso spicu-
latore pcepit afferri caput eius in disco: et
decollauit eū in carcere. Et attulit caput ei
in disco: et dedit illud puellē: et puella dedit
matri sue. Quo audito discipuli eius vene-
rūt et tulerūt corpus eius: et posuerūt illud
in monumēto. Et ouemētes apli ad iherusolē:
renūciauerūt ei omnia que egerāt a do cuerāt.
Et ait illis. Venite secū in desertū locū: et
requiescite pusillū. Erāt enim qui veniebāt
et rediebāt multi: et nec spaciū manducan-
di habebāt. Et ascendētes in nauim abierūt
in desertū locū secū. Et viderūt eos abeun-
tes: et agnouerūt multi et pedestres de omni-
bus ciuitatibz cucurreūt illuc et puenērunt
eos. Et exiens vidit turbam multā iherusolē:
et misit eū super eos quod erāt sicut oues nō
habētes pastore: et cepit illos docere multa.
Et cū iam hora multa fieret: accesserūt disci-
puli eius dicētes. Desertus ē locus hic: et iam
hora p̄terijt. Dimitte illos: vt euntes in p̄xi-
mas villas et vicos emant sibi cibos quos
māducēt. Et r̄ndens ait illis. Date illis mā-
ducare. Et dixerūt ei. Cūtes emamus ducē-
tis denarijs panes: et dabimus illis mādu-
care. Et dicit eis. Quot panes habetis? Tre
et videte. Et cū agnouissent dicit. Quinqz.
Et duos pisces. Et pcepit illis vt accūbere
facerent omēs scōm cōtubernia sup viridē
fenu. Et discubuerūt in p̄tes: p centenos et
quinqz genos. Et accepit quinqz panibus
et duobz piscibz: intus in celū benedixit et
fregit panes et dedit discipulis suis vt pone-
rent ante eos: et duos pisces diuisit omibz.
Et manducauerūt omēs: et saturati sunt. Et
fustulerūt reliquias fragmentorū duo decā